

Sumari

Proemi	7
1. Dolors	17
2. Mercè	33
3. Ramon	53
4. Pau	67
5. Pepita	85
6. Josep.....	107
7. Joan.....	123
8. Bonaventura	139
9. Antoni.....	157
10. Jesús	173
11. Ignasi.....	191
12. Xavier	211
Nota bibliogràfica.....	227

Proemi

Enric Juliana ha escrit a *La Vanguardia*, amb motiu de les darreres eleccions autonòmiques, les d'aquest mateix 2021, “tothom tindrà un avi d'Esquerra Republicana”. I no m'estranyaria gens que també tothom tingués una àvia independentista de tota la vida. Però no és així. Malgrat que es parli tant de *memòria històrica*, sempre acaba pesant més la *memòria*, una facultat força més acomodaticia —polèmica i esbiaixada, diu Tony Judt— que no pas la història. De manera que gràcies a aquesta facultat, sovint sembla que la biografia és una cosa que hom pot arreglar al seu gust. Ara i adés, tot sigui dit. També la biografia col·lectiva. Però *quan Catalunya era d'esquerreres*, la meitat dels catalans eren de dretes. A les decisives eleccions de febrer de 1936, el 56,25 % dels catalans van votar el Front d'Esquerreres mentre que el 40,63 % van optar pel Front d'Ordre. A la circumscripció de Lleida —però no a la ciutat— els resultats van ser una mica més ajustats.

La nostra família era del segon grup: de dretes, sobretot perquè era catòlica. Lamentablement totes dues condicions anaven molt barrejades. I així, el catolicisme, deia un dia Quim Nadal, va resultar ser el camí més curt entre el catalanisme i el feixisme. Ben cert. Però també ho és que les velles brases del catalanisme catòlic d'abans de la guerra, que la nostra tradició familiar evocava amb satisfacció i nostàlgia, potser van evitar algun d'aquells estralls i van afavorir un cert (incert?) distanciament respecte a l'inacabable franquisme, de manera que mai es van acabar d'integrar còmodament en l'entramat del règim. Aquesta història, doncs, és més plural, més complicada i té més plecs amagats, i potser confusos, d'allò que *ells volen i diuen*. Els uns i els altres. Com totes les històries, de fet.

Tanmateix, aquesta no és, tal com explico més endavant, una història de la meva família —com a molt és un exercici de memòria—, però estic

convençut que als lectors els pot resultar, anècdotes a part, una història familiar.

La família de la mare eren dotze germans, fills de Pau Pelegrí Torné i Dolors Macarulla Font. Bé, de fet van ser tretze, però com que el darrer, el Llorenç, va morir pocs mesos després de nèixer no el van comptar mai. Perquè després es digui que les supersticions són infundades! Eren tres noies i nou nois. Una altra proporció, idèntica a aquesta però d'una naturalesa ben diferent, era que tres van ser capellans: el 33 % del total possible, ja que les tres noies, ni que ho haguessin volgut, no tenien cap oportunitat de ser-ho. Un percentatge d'altres temps, certament.

Tot i que la societat lleidatana de la primeria del segle xx era força tradicional, el fet de ser una família amb dotze germans era més aviat excepcional. La baixa taxa de natalitat era un comportament força generalitzat entre els catalans des de feia anys, tal com van posar de manifest, alarmats, alguns estudiosos, com ara Josep M. Vandellós, autor del famós *Catalunya, poble decadent* (1935). Conseqüentment, tot i l'alt índex de solteria entre els germans i germanes Pelegrí, cinc dels dotze, a la meua generació érem una bona colla de cosins i cosines: vint en total, encara que no vam arribar a coincidir mai tots: quan el Ventura va morir, molt petit, molts encara havien de nèixer i quan ho va fer el darrer, l'Eduard, també havia mort el Joanet. Així doncs, no hem estat tants per garantir, d'acord amb la tradicional i patriarcal via masculina, la continuïtat del cognom a Lleida. Per compensar, a Barcelona sí que hi ha un bon planter de Pelegrís. Per acabar-ho d'espatllar, la generació següent a la meua ha patit dues doloroses morts: el Pau Fèlix, que va morir quan encara era un nen, i l'Oriol, mort quan ja era un jove empresari fet i dret.

Pelegrí no és un cognom estrany a Lleida. Josep Lladonosa explica que als capbreus de 1382 els Pelegrí tenien una casa on ara encara hi ha (degudament —o indègudament?— remodelat) l'històric cafè dels Quatre Cantons, a la cruïlla entre el carrer de la Tallada i el carrer de Boters. El bell mig del Harlem lleidatà. Aleshores ja era un llinatge antic amb diverses personalitats. L'escut d'armes de la família estava format per cinc petxines de pelegrí en or sobre un camp de gules. Aquest escut es pot veure a l'enteixinat, modern, del saló d'actes de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. No van ser els únics Pelegrí: el mateix Lladonosa cita algun altre llinatge durant els segles següents. El fet no té res d'estrany, ja que Lleida formava part del camí

de Sant Jaume, una de les grans rutes europees ara i sempre. Considerant aquesta circumstància, potser no és escabellat pensar que el cognom, o com es digués a l'època, provenia d'algun pelegrí que cansat de caminar o atret (o temptat, si es vol dir així) per alguna comoditat —o algun plaer— més immediata i més fàcil d'avaluar que els beneficis espirituals que es podien aconseguir pelegrinant fins a la tomba de l'apòstol, va acabar abandonant una empresa tan noble i es va instal·lar per aquests rodals. Però també podia haver passat (no sempre s'ha de ser malpensat) que el tal pelegrí s'hagués guanyat merescudament el nom després d'haver viatjat fins a sant Jaume, o potser fins a Roma i tot.

Tanmateix, nosaltres no tenim res a veure ni amb aquells il·lustres lleidatans, ni potser amb cap inconstant (ni constant) pelegrí. Segons la història oral de la família, de la qual la tieta Mercè era la principal arxivera, càrrec que la Montse ha heretat i exerceix amb molta competència, tal com he pogut comprovar redactant aquests textos cosa que li agraeixo molt cordialment, la nostra presència en terres lleidatanes és relativament recent. D'acord amb aquesta versió, tres germans italians s'havien establert pels volts de Lleida feia relativament poc temps, a la darrerria del segle XIX: un ho va fer a la mateixa capital, la nostra branca, mentre que els altres s'establiren en dos pobles del Segrià, que segur que la tieta Mercè tenia perfectament identificats però que jo, poc atent a la lletra menuda, ignoro. La història, però, no és del tot certa, com a mínim en un detall: segons consta a la partida de baptisme del *senyoroncle* Ventura expedida pel rector de Sant Llorenç, Josep Pelegrí (el meu rebesavi), no era de Lleida sinó d'Alcarràs. De fet, a la guia telefònica d'aquest poble del baix Segrià encara hi ha una bona colla de Pelegrís, amb els quals, però, no tenim, que jo sàpiga, cap relació. Així doncs, o el nostre primer avantpassat italià no es va instal·lar a la ciutat del Segre quan va arribar al país o ell mateix o algun dels seus fills es va traslladar a Alcarràs. Ben mirat, si havien viatjat des d'Itàlia anar fins a Alcarràs era com no moure's de casa.

Fos com fos, la història dels italians, almenys la part més substancial, és certa o com a mínim així ho corrobora l'Institut MyHeritage (Or Yehudà, Israel) quan atribueix un significat component italià al meu "ADN ètnic", segons una prova que em vaig fer per iniciativa del Francesc.

Aquest Josep Pelegrí, d'Alcarràs, es va establir efectivament a Lleida, al barri de Sant Llorenç, no sé si abans o després de casar-se amb Baptista

Larroca. Del matrimoni va nàixer, com a mínim, el primer Pau Pelegrí (que jo sàpiga). Casat amb Maria Torné, filla d'Antoni i Maria Solé, van tenir sis fills: tres noies (Concepció, Bepa i Maria) i tres nois (el padrí Pau, Tonet i Bonaventura).

La raó per la qual a l'últim terç del segle XIX (més o menys) uns italians van emigrar justament a Lleida era una cosa que no s'explicava. Potser perquè s'ignorava o potser perquè se'ns amagava una història *non sancta*. Circumstància, aquesta darrera, que ara mateix m'aniria com anell al dit per donar un xic de color a aquesta narració. Fos com fos, cal reconèixer que encara que Itàlia fos terra d'emigració —el cognom Pellegrino tampoc és excepcional— venir a parar a Lleida en lloc d'anar a Nova York o a Buenos Aires, com van fer tots els altres italians que van deixar el seu país, no deixa de ser un fet singular i, si se'm permet un xic de cofoisme, providencial.

Sigui com sigui, la nostra era una família de pagesos. Tres tiets meus encara ho van ser. Pagesos arrendataris fins als anys cinquanta del segle XX. Tanmateix, els padrins, tot i que treballaven la terra, vivien, com era costum inveterat de la pagesia lleidatana fins ben entrat el segle XX, a ciutat, al barri de Sant Llorenç. Era una família arreladament catòlica —el meu padrí tenia un germà capellà i dues germanes monges— i de tradició carlista.

D'altra banda, la padrina Dolors era filla de Ramon Macarulla (fill d'un altre Ramon i d'Agnès Vives) i de Dolors, al seu torn filla de Francesc Font (que també era d'Alcarràs) i de Magdalena Civit (natural de Blancafort, un poblet de la Conca de Barberà). El matrimoni Macarulla Font també van tenir sis fills: dues noies (la padrina Dolors i Roser) i quatre nois (Ton, Ramon, Josep i Joan). De l'hereu, l'oncle Ton, només conservo el vague record d'una fotografia de grans dimensions que la padrina (la repadrina) tenia penjada a la seva habitació, al costat d'una altra del seu marit, el repadrí Ramon. De la dona de l'oncle, la tieta Tereseta, sí que en tinc record, un xic borrós ja que va morir quan nosaltres érem petits. Era una dona molt humil i sacrificada que vivia amb la sogra i els cunyats. La mare li tenia molt afecte i va ser padrina de la Teresa, que per això porta el seu nom.

Com els Pelegrí, els Macarulla també eren pagesos, però propietaris. El besavi, Ramon Macarulla Vives, va heretar del seu pare tres finques a la partida de Moncada: entre totes tres sumaven cinc jornals; a més, també era propietari de dues finques més a la mateixa partida que sumaven uns altres

sis jornals i vuit porques; i ell i la repadrina, Dolors Font Civit, tenien dues finques a Balafia, de dos jornals i catorze porques entre tot; en una d'aquestes finques hi havia una “casa de campo”, és a dir, una torre. En conjunt, doncs, tenien catorze jornals i deu porques, segons hom pot llegir a l'Amillaramiento de Lérida del 1902. Eren propietaris, sí, però petits i amb la propietat molt fragmentada. Ara bé, si es considera que la propietat mitjana a l'Horta de Lleida era de cinc jornals —o això escrivia el polifacètic Antoni Bergós a *Vida Lleidatana*—, els Macarulla podien passar perfectament per uns propietaris discrets. El tros dels Pelegrí, per exemple, era de cinc jornals i escaig.

No sé si conreaven ells mateixos aquesta terra, però considerant que tant el repadrí com l'hereu van morir relativament joves i no hi havia ningú més per fer de pagès, és molt possible que l'anessin arrendant i amb el temps venent-la. De tot plegat no en sé gran cosa ja que mai vaig sentir parlar d'aquestes qüestions. Quan nosaltres érem petits de cal Macarulla només teníem notícia d'un trosset que conreava el tiet Ramon. S'hi arribava pel camí de Moncada, però no hi vam anar mai.

Fossin o no pagesos, els Macarulla també vivien a ciutat, però en una casa que era seua. També al barri de Sant Llorenç. Eren, segons va explicar el tiet Ventura a l'escriptor Josep Varela, de tradició liberal, però no per això eren menys catòlics: dos germans de la padrina eren capellans.

Si tenim en compte tots aquests antecedents domèstics —però també les tradicions polítiques contraposades—, no em sorprendria gens que hom pensés que la noia de cal Macarulla, la meua padrina Dolors, no feia gaire sort casant-se amb un Pelegrí: un cabaler sense terra, ni casa. El padrí, però, era un home ben plantat, cordial i amb una veu de tenor que, com a mínim a Sant Llorenç, es feia notar.

Els anys a venir, però, es van encarregar de confirmar els mals presagis ja que, anècdotes a part, la vida dels Pelegrí Macarulla va ser dura. Com la de la majoria de les famílies pageses de l'horta de Lleida de l'època i de tants altres indrets, tot sigui dit. Amb l'agreujant, si és vol dir així, que ells eren molts a l'hora de dinar i sopar. De dinar i sopar, de vestir, d'anar a escola i de *tutti quanti*. Una altra cosa és la felicitat que sens dubte imperava en aquella casa —“Està escrit: L'home no viu sols de pa, sinó de tota paraula que surt de la boca de Déu”. (Mateu 4:4)— i que així ens ho van saber

transmetre. Ben mirat, amb tanta colla era difícil que s'haguessin pogut avorrir gaire.

D'altra banda, l'època històrica que els va tocar viure tampoc va ser fàcil: una guerra civil sempre és de mal passar i de mal pair. Com tantes altres famílies catalanes (i espanyoles) la meua va patir la guerra de manera angoixant: tres fills al front; i traumàtica a causa, substancialment, de la persecució religiosa desencadenada a partir de l'intent de cop d'estat de juliol de 1936 i que es va endur per davant persones —un *senyoncle* Macarulla—, temples i imatges estimades i molt venerades.

És molt probable que tant els Pelegrí com els Macarulla rebessin la República amb una certa desconfiança. No debades aquesta era una actitud força estesa entre els catòlics. Desconfiança matisada tanmateix, ja que a diferència de molts altres confreres, em sembla, ho explicaré més endavant, que no es van arrengrar amb les posicions més catastrofistes del *com pitjor millor*. Les travetes que la Dictadura de Primo de Rivera havia fet al catalanisme, també al catolicisme de filiació més o menys catalanista, va fer que l'actitud d'aquest darrer fos prou matisada. En aquest sentit és força reveladora una anècdota que explicava la mare quan es referia a l'ambient viscut immediatament abans de la guerra. Segons deia, una companya seua de l'institut, de família carlista, defensava acaloradament la necessitat que una intervenció militar acabés com més aviat millor amb aquell estat de coses, “perquè pitjor, deia, no podem estar”. La mare, segur que influïda per les opinions familiars, no veia tan clara la jugada. Poc després, quan totes dues es van trobar a la cua de la presó portant menjar als parents presos, li va etzibar: “Sempre es pot estar pitjor.” Pel que vaig sentir explicar a la tieta Mercè, el *senyoncle* Ventura, l'intel·lectual de la família i el seu mentor polític, albergava poques esperances que els problemes d'Espanya, molt especialment la seva polarització social i política, es pogués resoldre amb una nova intervenció militar, sobretot perquè la primera havia acabat sent un rotund fracàs. Tot al contrari, li semblava que una nova intervenció de l'exèrcit abocaria el país a una confrontació de terribles conseqüències. Malauradament, va tenir temps suficient per comprovar que no li faltava raó. Prescindint dels matisos (i de les imprecisions) la versió de la tieta Mercè és força coincident amb molts dels articles que des de 1930 el *senyoncle* Ventura va publicar a la premsa de Lleida i que, pacientment, he anat llegint durant les meues recerques sobre aquell període. En consonància

amb tot plegat, cal constatar que ni el padrí Pau ni sobretot cap dels tiets van prendre part en els fets de juliol de 1936.

Ara bé, engegada la guerra, l'experiència persecutòria els va decidir, sense vacil·lacions, pel camp rebel, com a tants altres catòlics. I així, acabada la contesa, van acceptar sense discussió el govern de Franco. Era més una actitud de gratitud i de fidelitat a la persona del Caudillo, que pel fet de guanyar la guerra els havia salvat del mal tràngol, que no pas perquè s'identifiquessin gaire amb l'entramat del nou règim, sobretot amb l'aparell falangista. I així, cap dels meus tiets i tietes van militar mai en alguna de les organitzacions del règim i els tres que van fer la guerra tampoc van treure cap rendiment, substàncios, d'un passat de combatents.

Després, al llarg de la dictadura cadascú va anar evolucionant al seu aire, d'acord amb les seves pròpies circumstàncies i esperonats pel fet que els *temps estaven canviant*, que cantava Bob Dylan. Tractant-se d'un himne generacional no deixa de ser molt curiós que la resposta als canvis s'hagués d'escoltar *dins el vent*, potser és que tampoc érem tan revolucionaris com ens pensàvem.

Aquesta és, doncs, la història que pretenc explicar. No és, però, com ja he indicat, pròpiament una història de la família, ni la de cadascun dels germans i germanes Pelegrí. Com a mínim no és una història que s'adeqüi a les exigències d'aquesta disciplina. Tampoc pretenc analitzar ni descriure el seu *jo*, més enllà d'algun detall superficial. Només la seva *circumstància*, Ortega y Gasset *dixit*. La de cadascú i la *d'un temps, d'un país*, la d'una ciutat. Em valc, doncs, de més d'un recurs. Evoco, en primer lloc, allò, circumstàncies i persones, que vaig viure. Es tracta, substancialment, d'un exercici, abans no comenci a flaquejar, de memòria, de *mala memòria* que és com, encertadament, va titular Maria Aurèlia Capmany un dels seus volums de records, amb el benentès que al final hom no acaba distingint amb prou claredat allò que ha oblidat d'allò que no li plau recordar. També em refereixo, en segon lloc, a circumstàncies i persones de les quals només vaig sentir parlar. Algunes d'aquestes circumstàncies i algunes d'aquestes persones, les viscudes i les explicades, me les he trobat, sobretot als papers, al llarg de la meva vida d'historiador. Conseqüentment, he acabat tenint de totes elles, com és fàcil d'entendre, una versió diferent, o parcialment diferent, a la de la tradició oral familiar, a la viscuda pels meus parents o per mi mateix quan era petit o adolescent. No m'atreviria a dir que aquesta altra versió, més professional

si es vol, sigui més objectiva. Al final, potser per a la pròpia confusió, però també dels lectors, una experiència s'ha acabat barrejant amb l'altra. Per acabar, deformació professional obliga, no m'he pogut estar de completar i d'arrodonir algunes d'aquestes circumstàncies amb dades històriques fàcilment contrastables i, per tant, més certes.

He llegit en alguna banda que George Orwell va afirmar que “d’una autobiografia només ens en podem fiar quan revela alguna cosa vergonyosa. Un home que dona una bona imatge d’ell mateix segurament està mentint, ja que qualsevol vida des de dins no és res més que una successió de derrotes.” I potser és veritat, però, derrotes a part, aquesta és una memòria blanca. Ho avanço perquè cap lector o lectora afeccionat als temes *forts* no es pugui decebre o fins i tot considerar-se estafat. “Quién avisa no es traidor”, proclamava el celebrat lema del *Por Favor*. D’altra banda, els pecats i els crims de la pobra gent normal, en general, tot i que poden ser cruels, mai tenen l’atractiu, per inaccessibles, dels pecats i crims dels rics, sempre més caragolats, més tèrbols i potser també més fantasiosos. També podria dir a manera de descàrrec, i si es vol de manera tramposa, que això no és la meua autobiografia. Ni tampoc, com ja he insinuat, la biografia dels meus tiets i tietes.

LES FOTOGRAFIES

La foto de tota la família de la portada la va fer el fotògraf lleidatà Josep Porta, molt probablement a principis de la dècada dels quaranta. La resta, excepte dues, les va fer el tiet Ton el 1957: a la del capítol 1 hi surt el padrí Pau i les tietes Dolors (a la seva dreta) i Mercè; la del capítol 2 és la tieta Mercè amb els seus fillols: la Dolors i el Josep; els del capítol 8 són els tiets Ventura, al mig, Jesús a la seva dreta, i Ignasi; a la fotografia del capítol 9, hi falta l’Eduard que encara no havia arribat a aquest món, però els interessats el poden trobar fàcilment a les xarxes socials. Els del capítol 10 són els tiets Jesús, el més alt, i Ignasi, quan estudiaven al seminari menor; ignoro l’autor de la fotografia. La del capítol 11 correspon a la missa nova del tiet Ventura: començant per la dreta, els tiets Ignasi, Jesús i Ventura i el *senyoroncle* Ramon; és del molt popular fotògraf Josep Gómez Vidal, amic del tiet Ventura des de l’època que tots dos van treballar a Correus.

EL TÍTOL

Un dia que el tiet Ventura estava reunit amb un grup de gent, un dels presents, quan es va assabentar que tenia dotze germans, va exclamar admirat: “Tots vius?” “No, va respondre el tiet, de vius som tres, els demás treballen.” Si hom té prou paciència per continuar llegint entendrà millor la ironia de la frase.

1
Dolors

Com que la padrina va morir quan nosaltres encara érem petits, sempre vam saber que era la tieta Dolors la que manava a cal padrí: mantenia l'ordre, ho tenia tot a punt de solfa i quan hi anàvem de visita ens repartia unes pastes seques, llargues, primes i amb sucre en una de les bandes. Unes pastes que nosaltres, educats més aviat en l'austeritat de la postguerra, trobàvem boníssimes. I molt probablement ho eren.

La tieta Dolors s'havia guanyat aquell estatus a pols. La gran de dotze germans va dedicar tota la seva vida a la família. Primer cuidant els germans i després patint per tots plegats. Explicava que de petita havia anat a jugar dues vegades i que totes dues vegades havia interromput el joc bruscament en recordar que havia deixat abandonat el germà més petit que en aquell moment tenia a càrrec seu. Ho deia sense rancúnia, com si fos la cosa més natural del món, però viure la infància sota aquella pressió per força li ha-

via de deixar empremta. No ho explicava —o com a mínim jo no l’hi vaig sentir dir mai—, però es veu que quan era jove havia tingut un pretendent prou convincent com per anunciar-ho a la padrina, que va posar el crit al cel quan es va adonar que es quedava sola amb vuit o nou nois a casa. La tieta hi va renunciar i el xicot es va haver de buscar la vida en un altre indret. La família, efectivament, ha estat una institució radicalment resistent al pas del temps i al pas de diferents civilitzacions, i tot i els canvis radicals que s’han anat operant durant els darrers anys, encara ho és ara. Ho és fins al punt que la història de la humanitat és impensable sense tenir-la en consideració, encara que no ha estat pròpiament historiada fins en temps recents. Un balanç ràpid i precipitat ens indicaria que la seva contribució ha estat tan positiva a nivell col·lectiu com, en molts casos, negativa a l’hora de proporcionar el desenvolupament de tots i cadascun dels seus membres, sobretot de les dones, que massa sovint han vist sacrificades, més o menys voluntàriament o directament per força, les seves aspiracions personals al bé —o simplement als interessos— dels altres, dels homes preferentment.

Em penso que no dic cap disbarat si afirmo que a causa d’aquella renúncia —i potser fins i tot d’aquelles renúncies— la tieta Dolors va acabar pagant un preu ben alt. Però tampoc no ho seria afirmar que, malgrat tot, va saber recompondre, ara algú potser en diria reinventar, la seva vida. En tot cas, mai no hagués admès que tot plegat havia representat un sacrifici irremeiable. La cura i l’orgull, mig de padrina mig de mare, que tenia i sentia per tots nosaltres em sembla que tenia molt a veure amb tot plegat. Ens podia esbrincar fins i tot amb un xic de duresa, cosa que no pot sorprendre a ningú, ja que quan ens reuníem tota la colla érem una tropa força ingovernable. Però pobre d’aquell que s’hagués atrevit a fer-nos cap mal, fos de paraula o d’obra: ens hagués defensat amb ungles i dents.

Tot i que eren pagesos, ja ho he dit, els padrins, el padrí Pau i la padrina Dolors, vivien a ciutat: primer a la plaça de Sant Llorenç, en una casa dels Macarulla, i més tard a la propera plaça de Sant Josep, on ara hi ha Càritas. Aquests van ser, doncs, els principals domicilis de la tieta Dolors fins a la darrera etapa de la seva vida.

Per a nosaltres, cal padrí sempre va ser aquesta darrera, la de la plaça de Sant Josep. Era una casa típica de pagesos i, per tant, de grans proporcions, propietat d’una institució eclesiàstica anomenada Hospital de Capellans

Pobres, és a dir, del bisbat. A Lleida, com aquesta casa, i de més petites, n'hi havia més de quatre, però aposto que no en queda cap ni una: ni per a mostra. A Lleida ha imperat, ara i adés, un afany destructor, públic i privat, irrefrenable, de manera que s'ha esborrat del tot la memòria de la ciutat pagesa. I tantes altres memòries, tot sigui dit.

A la planta baixa, ultra una gran entrada, hi havia un magatzem on es guardava el gra o la fruita. Quan era la temporada, el carrer del darrere, el de la Mesquita, es perfumava exquisidament amb l'olor de les pomes de cal padrí. Tant, que donava gust de passar-hi. Aleshores, a les pomes els dèiem mansanes: maçana diu l'Alcover-Moll, també el Fabra; però malgrat que la vella expressió hagi estat referendada per autoritats importants, s'ha abandonat a favor de la uniformització estandarditzada. Molt probablement l'ús social i generalitzat de la llengua demanava una certa normalització, sobretot després de tants anys de marginació i persecució, però no sé si al final amb l'aigua bruta no hem llençat també la criatura. A la planta baixa també hi havia la quadra i un pati amb una figuera. A l'estiu, quan havia de fer pipí, la padrina Dolors, que ja estava malalta, m'abocava a través de la barana del terrat cap aquest pati, mentre remugava que aquelles servituds li feien perdre molt temps.

Al primer pis hi havia l'habitatge pròpiament dit. D'una austeritat rigorosament conventual. De la cuina sortien unes escales que duïen a les golfes, un espai al qual teníem absolutament barrat el pas per la tieta Dolors. Al peu de la porta del menjador hi havia, per evitar que el vent no la fes repicar, el cap d'un obús republicà que havia esfondrat, quan Lleida era front, la casa del costat, mentre l'advocat Jaume Segarra, instal·lat en aquella mateixa estança, llegia tan tranquil assegut al balancí del padrí.

Les finestres de les sales del davant donaven a la plaça de Sant Josep i eren un mirador privilegiat els dies que hi havia festa grossa a Sant Llorenç. Es veia arribar pel carrer del Sant Crist la filera de seminaristes que acompanyaven el senyor bisbe. Aquest, si la festa era realment grossa, vestia una capa tan llarga (una cua segons el llenguatge popular) que necessitava l'ajuda d'un seminarista per tragar-la. També es podia contemplar com la corporació municipal, acompanyada dels macers i d'uns guàrdies que a diferència dels de cada dia anaven cofats amb uns cascos de plomes, pujava les escales de l'església. Si a més passaven els gegants, aleshores la festa era completa. Encara que als gegants els recordo més pujant pel carrer de la

Palma: si es paraven davant de casa, cosa que podia passar perfectament, la seva cara quedava a l'altura dels nostre balcó, i amb la mà, com aquell qui diu, els podíem tocar la corona.

Abans de la guerra només hi havia la parella de romans, que abans havien estat faraona i faraó, uns egipcis que es van recuperar, en una nova versió, el 1995, i una de xinesos. Aquests eren de la Santa Infància i els guardaven a la parròquia de Sant Andreu, per tant els van cremar juntament amb l'església l'estiu de 1936. Acabada la guerra, la Paeria, per reparar el greuge ocasionat pels rojos, va encomanar (1943-1946) una nova parella de xinesos que, potser per influència de la geopolítica de guerra o perquè van molt elegants, a vegades també se'ls anomena japonesos; en tot cas fan molt més goig que els infortunats xinets d'abans de la guerra. El 1949, el governador civil, José Carrera Cejudo, va regalar a la ciutat un gegant que els lleidatans immediatament van identificar amb Jaume I el Conqueridor. L'any següent, un grup de lleidatans, volgudament anònim, va comprar una geganta: batejada, és clar, com Donya Elionor, la reina que morí a Lleida el 1375. Aquestes immediates atribucions populars —molt paregudes al curiós procés d'identificació d'Indíbil i Mandoni: una escultura innominada però en la qual el poble immediatament hi va reconèixer els cabdills ilergets— poden semblar d'una gran erudició historicodinàstica, però quan hom observa els aparellaments, també atribuïts, entre els reis i les reines, s'adona que tot plegat és d'una arbitrietat altament anacrònica. El 1951, el mateix governador va doblar l'aposta hi va regalar un rei moro i una infantona catalana: Donya Violant. L'any següent, el nou *ponci*, Josep Pagès, no va voler ser menys que el seu antecessor i va adquirir una reina mora: Donya Zobeida. D'aquesta manera, entre el 1946 i el 1958, any de l'arribada del gegantó Berenguer, Lleida es va dotar d'una populosa, multicultural, magnífica i elegant colla de gegants, que ara es pot visitar durant tot l'any, com sap perfectament l'Ovidi i si no fos per la pandèmia ja ho sabria també la Lola, a la Casa que la Paeria els té parada.

Aleshores, temps de moltes misses i processons, Sant Llorenç era un dels rovells de l'ou de la ciutat, ja que va fer de catedral entre el juliol de 1940 i el 1955, quan es va reobrir la catedral, incendiada l'agost de 1936 per una columna anarquista, Los Aguiluchos, que es dirigia cap al front d'Aragó. Ja havia fet aquesta mateixa funció en un altre temps també infaust: entre el 1707, quan Felip V va destinar la Seu a "Castillo Principal",

i el 1781 que es va obrir al culte l'anomenada Catedral Nova, en temps de Carles III. Aquesta, a causa del greuge històric original, sempre ha estat menystinguda pels lleidatans. Opinió que reiteradament —i molt possiblement ineficaçment— va mirar de corregir Frederic Vilà, el seu millor historiador. Que l'incendi de 1936 destruís tot el ric parament interior no ha ajudat gens a millorar la valoració que es fa del primer temple diocesà.

Sant Llorenç és un bell temple, el més bell de la ciutat ja que la Seu Vella juga en una altra lliga, de transició entre el romànic, la nau central molt singularment, i el gòtic, amb un campanar que dialoga —diuen ara— amb el de la Seu Vella. També la van cremar: el mateix 20 de juliol. Aquesta vegada els incendiàries eren de Lleida. L'incendi va deixar el temple molt malmès, però segons dades oficials l'afectació va ser parcial: els danys eren avaluats en 450.000 pessetes. Per contra, la capella adjacent del Sant Crist Trobat, beneïda i consagrada el 1740, en temps del cèlebre bisbe Galindo, es va cremar del tot i mai s'ha reconstruït. La imatge original, una talla d'un Crist jacent, trobada durant unes obres que s'estaven fent en una casa d'aquesta parròquia, el 31 de desembre de 1635, també va desaparèixer amb l'incendi. La història de la troballa no deixa de ser una mica inquietant ja que en un primer moment es tractava d'una imatge greument mutilada: no tenia ni cap, ni braços, ni peus; el cap va ser lliurat, en confessió, per un desconegut penitent quatre dies més tard, fet que va afegir més misteri al succés; més endavant, Hernando de Camporedondo va esculpir els braços i els peus; tot plegat va comportar que la imatge sempre fos venerada com un Crist jacent dins una urna de vidre. Aviat es va convertir en una advocació molt popular i amb fama de miracler tal com queda acreditat en un opuscle escrit per mossèn Ramon Llaveneras amb motiu del tricentenari d'aquells fets. Allí s'hi pot llegir la relació de rogatives públiques fetes entre el 1687 i el 1929 i el seu resultat; entre d'altres causes se'n van fer trenta-una per demanar la pluja havent estat concedida en vint-i-sis casos. Un índex d'eficàcia realment sorprenent. L'opuscle, traduït al castellà, es va publicar de nou el 1945 a Barcelona. Després de la guerra es va fer, seguint el model anterior, una nova imatge que també es va col·locar dins una urna de vidre, humil, ubicada en un espai més aviat fosc i trist, on encara ara es pot contemplar i, si s'escau, venerar.

El 1953, en un intent per recuperar la devoció al Sant Crist, la tradicional confraria de Pagesos de Santa Maria es va convertir en confraria de

Santa Maria i del Sant Crist Trobat. Aquesta confraria volia ser l'hereva de l'antiga Confraria de Llauradors, molt activa durant el segle XVIII, però que, tal com explica l'historiador Enric Vicedo, durant el XIX es va anar extingint a poc a poc. Quan aquesta es va intentar revifar, l'entusiasme catòlic de l'època no va permetre que s'adonessin que els temps havien canviat prou com perquè les confraries poguessin mantenir o, encara pitjor, recuperar, des del punt de vista social, el paper que havien tingut en altres temps. Foc d'encenalls, doncs. Així i tot, el dia de la festivitat del Sant Crist, el 5 de gener, una data ben curiosa si es té en consideració que es tracta d'un Crist jacent al sepulcre, després de la missa solemne hi havia capítol, no sé si només de confreres ja que, pel que vaig sentir explicar als tiets pagesos, la reunió acostumava a acabar com el rosari de l'aurora; fet que em fa pensar que es devia discutir alguna cosa relacionada amb els recs, un tema que sempre ha estat una font de conflictes i de tibantors. Sigui com sigui, aquell dia el padrí Pau s'anava a afaitar a cal barber, es posava el vestit dels diumenges i no anava al tros.

L'església de Sant Llorenç va ser restaurada immediatament després de la guerra pel Patrimonio Artístico Nacional, de manera que va ser reconciliada el 20 de juliol de 1940. Per solemnitzar l'esdeveniment l'abat de Montserrat va autoritzar, a petició, sorprenentment, del bisbe Moll, que un grup de monjos vingués a Lleida a fer-se càrrec del cerimonial. No seria res d'estrany, però, que darrere d'aquesta singular iniciativa hi hagués mossèn Ramon Espasa, un antic consiliari de la FEJOC, montserratí de pro, aquest sí, i primer rector de Sant Llorenç un cop acabada la guerra. Aquest mossèn, que també era el consiliari de la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat, va aprofitar, en una jugada de llarg abast i finament eclesiàstica, que l'oratori dels Dolors, seu tradicional de la confraria, encara no estava rehabilitat per erigir un altar a la Moreneta a Sant Llorenç. El 1956, obert novament el culte a la catedral, s'hi va traslladar solemnement la imatge de la patrona de Catalunya, amb l'excusa, si es vol, que ja tenia un altar a la "catedral provisional". L'altar, obra de l'arquitecte Lluís Domènech i amb pintures de Josep Obiols, el mateix que va pintar el cambril del monestir, és dels més dignes que es van anar construïnt a la catedral restaurada. El trasllat, d'altra banda, va ser tota una festassa, que alguna vegada s'ha volgut veure com una primera manifestació de catalanisme, sens

dubte rememorant, a petita escala, les festes de l'Entronització de la Mare de Déu de Montserrat el 1947. Per algun sector potser ho va ser, però em sembla més correcte interpretar-ho com una expansió montserratina que no pas pròpiament catalanista i, encara menys, contrària al règim. Així i tot, en aquella Lleida dels cinquanta l'acte va ser tot un esdeveniment que contrastava vivament amb la grisor i l'ensopiment del nacionalcatolicisme imperant. I una petita revenja també, ja que per a les jerarquies lleidatanes de postguerra Montserrat era molt més lluny que el Pilar de Saragossa. En una època en la qual les peregrinacions eren habituals, el bisbat de Lleida no en va organitzar cap de diocesana a Montserrat fins el 1947, amb motiu de les festes d'Entronització, coincidint, tot sigui dit, amb el moment que el doctor Colom regia el bisbat.

Veïns del barri de tota la vida, Sant Llorenç era, tot i que cap dels nostres *senyoncles* i tiets hi van estar mai destinats, la parròquia de la família. Tanmateix, ara m'adono que els records més vius que tinc d'aquell temple, on em van batejar, no estan pas lligats a festes, només recordo la boda del tiet Xavier, sinó als funerals, començant pel del padrí Pau, un calorós dia d'agost. Ara, la comoditat dels tanatoris, més que no pas un procés de secularització més aviat confús, ha anat desdibuixant el ritus funerari, i segurament per manca d'una tradició civil sòlida, cadascú el munta al seu gust, fins al punt que, més d'una vegada, hom no sap amb quina carta s'ha de quedar ni quina cara posar. Per contra, abans, els funerals estaven perfectament establerts i podien ser cerimònies d'una greu solemnitat i eficàcia.

Del funeral del padrí, o el de la mare i d'altres, recordo molt vivament que quan s'acabava la missa es cantava a cor batent l'antic himne de l'Obra d'Exercicis Espirituals. Aleshores, l'església encara estava plena de gent que havia viscut aquella època i l'emoció era doblement genuïna i el vigor de les veus del tot convincents. Aquell dia l'himne es va convertir en un signe d'identitat familiar que ara, sense tant ímpetu, l'edat no perdona, encara perviu.

Vell pelegrí, jo vaig fent via
com foraster arreu del món
però estic segur que a l'altra vida
m'acollirà Déu pietós.

© del text: Jaume Barrull Pelegrí, 2023
© de les fotografies: Arxiu de l'autor
© d'aquesta edició: Pagès editors, S L, 2023
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat

Primera edició: novembre de 2023
ISBN: 978-84-1303-495-9
DL: L 748-2023

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.